

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

*До 35-річчя
кафедри культурології*

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА:

***минуле, сучасне,
шляхи розвитку***

Збірник наукових праць

*Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету*

Випуск 11

ББК 63.3(4Укр) -7
У45
УДК 94(477)

Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: Зб. наук. праць: наук. зап. Рівненського державного гуманітарного університету. Вип.11. – Рівне: РДГУ, 2006. – 131 с.

У збірнику вміщено статті науковців вищих навчальних закладів та музейних установ, присвячені розгляду історико-мистецької проблематики переважно західноукраїнських теренів. Певна частина матеріалу висвітлює різнобічні грані музичного мистецтва. Окремий розділ складають повідомлення та рецензії.

Для науковців, студентів, аспірантів та усіх тих, хто цікавиться вітчизняною історико-мистецькою проблематикою.

Редакційна колегія:

Головний редактор: **Виткалов В.Г.** – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри культурології Рівненського державного гуманітарного університету

Афанасьєв Ю.Л.	– доктор філософських наук, професор (Київ)
Баканурський А.Г.	– доктор мистецтвознавства, професор (Одеса)
Горпенко В.Г.	– доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Захарчук-Чугай Р.В.	– доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Іваницький А.І.	– доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Ільченко О.О.	– доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Кияновська Л.О.	– доктор мистецтвознавства, професор (Львів)
Овсійчук В.А.	– доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Постоловський Р.М.	– кандидат історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України (Рівне),
Граб О.В.	– кандидат мистецтвознавства, доцент (Рівне)
Ричков П.А.	– доктор архітектури, професор (Рівне)
Станішевський Ю.О.	– доктор мистецтвознавства, професор, заслужений діяч мистецтв України (Київ)
Троян С.С.	– доктор історичних наук, професор (Рівне)
Федорук О.К.	– доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Стоколос Н.Г.	– доктор історичних наук, професор (Рівне)
Жилюк С.І.	– доктор історичних наук, професор (Рівне)

Упорядник тому: проф. **Виткалов В.Г.**

Друкується за рішенням вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №4 від 24.11.2006 р.)

Збірник зареєстрований Президією ВАК України як фахове видання з проблем мистецтвознавства (постанова № 2409/2 від 9.02.2000 р.).

Редакція не завжди поділяє позиції авторів

ISBN 966–602–053–X

УДК [008:7]:37.017.92,,7124”

В.Г. Виткалов

**КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ ЧИННИК
ЯК ФАКТОР ДУХОВНОГО СТАНОВЛЕННЯ МОЛОДІ
(на прикладі аналізу сфери дозвілля та системи вищої спеціальної освіти)**

Торкаючись проблем культури в сучасному суспільстві, слід звернути увагу на її так зване матеріальне тло, інакше кажучи, на доступність тих чи інших культурних благ чи послуг для сучасного, особливо молодого, населення. При цьому стане зрозумілим, що бідність, яка притаманна значній його частині, обумовлює не лише поведінкові форми та потреби, зокрема й культурні, але й трансформацію його духовних цінностей.

Сьогодні бідність залишається одним із фокусів сприйняття багатьох проблем, зокрема й духовної культури, для переважної частини молоді. Досить переконливими у цьому контексті є її оцінки щодо доступності культурних благ. За даними проведених досліджень [1], коло осіб, яким ці культурні блага доступні, не перевищує навіть однієї десятої частини населення. Втім, у 3,7 рази більше тих, кому ці блага доступні в дуже обмеженій формі або взагалі не доступні. Але ж це складає понад третину населення. З іншого боку, не додає особливого оптимізму решта (46,7%) респондентів, які зазначили, що для них доступні лише окремі культурні блага. Як правило, це найменш затратні їх види – купівля і перегляд відеокасет, читання книжок, відвідування кінотеатру.

Таким чином, у тій системі цінностей, що активно формується у суспільстві, виникає парадоксальна ситуація. Оскільки в державі домінує уява про те, що матеріальний рівень сьогодні визначає соціальний статус і престиж людини, значна частка населення орієнтується саме на цей чинник. У той же час орієнтація тільки на матеріальний добробут перетворює ідентифікацію лише за цією ознакою із віртуальною у реальну. Природно, що саме матеріальний чинник стає визначальним у свідомості і як мета, і як цінність, і як передумова високого статусу та престижу індивіда. Треба визнати, що особистісні якості людини, зокрема такі, як воля, розум, професійні досягнення тощо не завжди забезпечують конкретній особі належний матеріальний добробут. У результаті природно складається наявна деформація у системі цінностей більшої частини населення, а відтак інші статусно-ідентифікаційні ознаки та фактори, зокрема й культурні, відходять, як правило, на задній план.

Зрозуміло, що сприйняття духовної культури, її місця та ролі в суспільстві, що формується, має й інші виміри, ніж „призма бідності”. Проте саме цей стан або ж бажання пояснити його хоча б психологічно, як стверджують фахівці [1], обумовлює ставлення населення до багатьох питань культури та культурної політики держави і відразу налаштовує це населення на негатив і в ставленні до цієї ж держави.

Не лише спеціальні опитування, але й звичайне відвідування читальних зал бібліотек підтверджує, що більше половини населення у вільний час не читає книг, газет чи журналів, що є свідченням не тільки того, що книга не користується попитом, але й нищення культурної норми, зміни системи духовних цінностей, розриву літературних традицій, втрати символічного статусу читання [1, с.40]. І це особливо небезпечно для молоді. Можливо, що й у читацькому середовищі йде поступова ерозія сукупності декларативних цінностей, демонстративних символів „культурності”. Не дивно, що й проведені дослідження [2] виявляють також не конкурентність, не суттєвість читання для значної частини населення порівняно, скажімо, з телевізором; а з іншого боку – примітивізацію комплектування фактично усіх місцевих бібліотек, що теж дещо обмежує можливості їхнього сприйняття як інформаційних та гуманітарних центрів; перетворення бібліотечного попиту у слабо диференційований; принципову зміну моделі літературної культури; втрата читанням ідеологічного забарвлення і набуття функціональної значимості; дедалі менш персоніфікований інтерес до жанрів масової культури, коли читач сприймає їх як відповідний телевізійний серіал тощо [1, с.42].

Гортаючи сторінки сучасної періодики та аналізуючи загальний стан духовних потреб і запитів молоді, цілком природно виникає запитання стосовно того, що ж іще впливає на сучасну молоду людину, чому вона зростає саме такою; чи має вона можливості для культурної самореалізації, чи складно їй знайти ті шляхи, на яких виникне у неї потреба формуватися духовно багатою навіть в умовах політично напруженого сьогодення?

У цьому зв'язку доречним стане аналіз сучасної культурної інфраструктури, пошук тих тенденцій,

що визначилися в культурному просторі нашої держави. Тим більше, що нові економічні засади значною мірою вплинули і на стан функціонування культурної сфери, і на напрями державної політики.

Найбільш рельєфною формою у цьому контексті залишається театр, який в усі часи був не лише засобом відображення, копіювання дійсності, але й активним чинником її формування. Аналізуючи стан та матеріально-технічну базу театрів років послаблення ідеологічного тиску та згодом і незалежності, можна помітити, що мережа професійних театральних установ за період із 1985 року по теперішній час значно збільшилася: з 89 одиниць у 1985 році до 131 – у 2000 році, що засвідчує той факт, що держава навіть у не найкращі часи свого економічного становлення змогла віднайти кошти для такого будівництва, вбачаючи в цьому суттєвий важіль культурного зростання. Однак, якщо поглянути на ці, безперечно позитивні, дані з іншого боку, приміром, з точки зору ефективності використання театрів як установ культури та їх ролі в системі культурного обслуговування населення, то ситуація буде виглядати дещо іншою, а саме – тенденція стосовно відвідування цих же театрів є невтішною і має стійку лінію до падіння: з 20,7 млн. осіб, що побували у театральних установах у 1985 році, до 6,0 млн. осіб – у 2000 році, причому це падіння теж досить строкате: 20,7 млн. (1985 р.), 17,6 млн. (1990 р.) та 8,3 млн. (1995 р.), що можна пояснити по-різному. З одного боку – конкуренцією телебачення та відео, здатних створити ефект присутності у театральній залі (хоча факт присутності у театрі, як і, приміром, на стадіоні, замінити фактично нічим не можна), високою вартістю квитків на вистави (проте витрати на відвідування дискотек чи нічних клубів не йдуть у жодне порівняння із ціною квитка до театру), і відсутністю вільного часу (адже кожен, треба думати, зайнятий пошуком додаткового заробітку, однак насправді це виглядає не зовсім так), і браком відповідно сформованого естетичного смаку, художньої культури для того, щоб зрозуміти мову театрального, як і мистецтва загалом, а також низьким рівнем культурних послуг, що пропонують ці установи. З іншого боку, і скоріше за все, це можна пояснити новою системою цінностей, що сформувалися вже в новій державі, потужним відродженням масової культури, її комерціалізацією, коли саме матеріальний чинник, тобто наявність тієї чи іншої речі, споживання тієї чи іншої послуги (як правило, не бібліотечної чи театральної) стає все більш визначальним у рейтингу того, що є для особи головним. Утім, про це вже йшла мова вище.

Така тенденція зберігається і стосовно ролі концертних організацій у духовному житті України та їх рейтингу в системі тих культурних послуг, що вони надають для населення. Зазначимо, що в аналізованій період якісних концертів стало справді значно більше, як і поліпшилося загалом їх технічне оснащення, рівень режисури. А участь відомих іноземних виконавців, крім усього іншого, зробила престижним відвідування цих заходів для чималої кількості населення. Але повернемося до подальшого аналізу проблеми. При цьому звернемо увагу знову ж лише на кількісний показник.

Якщо у 1985 році цих організацій нараховувалося по Україні усього 38, то у 1990 році їх функціонувало вже 44, а в 1995 р. – відповідно 53; 2000 рік виявився найбільш активним для зростання мережі – 61. Тобто за останні 15 років їхня загальна кількість зросла більше, ніж на 40%. Утім, відвідування зазначених установ за цей же період суттєво скоротилося, а саме: у 1985 році, за даними Державного комітету статистики (3), їх відвідало близько 21 млн. осіб, тоді як у 1990 році цей показник скоротився ще майже на 6 млн. осіб; у 1995 році кількість тих, хто був присутнім на заходах вітчизняних концертних організацій, складала 7,3 млн. осіб, а в 2000 році цей показник уже дорівнював усього 3,8 млн. осіб, тобто зменшився майже у 5 разів порівняно із 1985 роком. І це при тому, що кількість самих установ зросла за аналізований період майже наполовину, так само, як і поліпшилася їхня матеріально-технічна база, професіоналізм організаторів та виконавців тощо. Правда, кількість самого населення за цей час теж дещо зменшилася (за напрямками діяльності та фаховими показниками цей вид організацій нами не аналізується).

Не додає особливого оптимізму і ситуація з відвідуванням музейної мережі, яка також завжди відрізнялася досить поважним місцем у системі культурного обслуговування населення від часу її створення. Про це засвідчує така статистика. Якщо їхня (музеїв) кількість у 1985 році становила 174 одиниці на республіку, то, незважаючи на всі економічні негаразди в 2000 році, вона збільшилася на 204 одиниці і стала дорівнювати 378. При цьому виникли й зовсім нові установи музейного типу, не характерні для попереднього періоду, і вже саме цим вони мали б концентрувати на собі увагу, забираючи відвідувачів з інших, традиційних установ культури. Проте у той же час їх відвідування демонструє знову сталу тенденцію до падіння інтересу й до цієї форми: 32,5 млн. відвідувань зафіксувала статистика у 1985 році, і вже 17,4 млн. відвідувань припадало на значно збільшену мережу в 1995 р.; а в 2000 році загальна тенденція падіння інтересу населення призвела до зменшення кількості відвідувачів ще на 1,4 млн. осіб, і кінцева цифра становила 16,0 млн. відвідувань (2000 р.). І хоча тут зниження інтересу

відбувалося більш повільними темпами (принаймні після 1995 року), ситуація залишається теж вкрай несприятливою. Причини цього, як стверджують фахівці, також досить банальні. Через нестачу площ ці установи не мають можливості розширювати фонди своїх експозицій (майже 90% основних музейних фондів перебувають у запасниках, фактично призупинено реставраційні роботи у багатьох установах через брак коштів тощо). Проте, на нашу думку, здається, що не площі для експонування є основною перешкодою у відсутності глядача і тут. Незважаючи на те, що після 2001 року ситуація стосовно відвідування і театрів, і зазначених вище установ, стала дещо поліпшуватися, однак принципових змін у ставленні населення до зацікавлення ними не відбулося.

Невтішні дані й про інші культурні чинники у цей же період, зокрема друк книг (особливо вітчизняних авторів) та їх кількість у перерахунку на одного мешканця, про що свідчать полиці наших книжкових магазинів, бібліотек та, безперечно, державна статистика. Про ціну на вітчизняну книгу мову вести стає просто не коректно, та й цих книжок явно бракує. Однак на цю проблему можна поглянути і з іншого боку. Навряд чи лише ціна на квиток чи книгу є зараз основною перешкодою у перегляді чи придбанні того чи іншого культурного продукту. Це нам підтверджує (чи спростовує?) і фактичне паломництво на закордонні та й національні футбольні матчі чи, скажімо, рівень та кількість задіяних у надмірному споживанні спиртних напоїв. До речі, собівартість 1 літра спирту в радянській державі становила 8 копійок, проте 0,5 літра горілки для населення тоді коштувало вже 10 руб. А вартість тогочасної книги читачі ще пам'ятають. І аналогія із сьогоднішнім іде явно не на користь незалежній державі.

Проте усунувши, хоча б гіпотетично, усі наявні перешкоди на шляху до духовного зростання молоді, ми навряд чи одержимо набагато кращий результат у споживанні наявної культурної продукції, як і згодом у формах поведінки молодих людей, ставленні останніх до держави, її символів, системи освіти тощо. І основна причина цього криється, на нашу думку, у відсутності кропіткої роботи з молоддю людиною стосовно формування у неї відповідних художніх смаків, потреб, ціннісних орієнтацій, патріотизму врешті-решт. І в такому контексті значна роль повинна належати саме широкій просвітницькій діяльності в її різноманітних формах: чи то за допомогою відповідних каналів телебачення та радіо, чи то за участю також давно випробуваного засобу, яким залишається культурно-освітня мережа.

Зрозуміло, що в усі ці засоби повинні бути внесені оновлені суть, форми та методи роботи тощо, але принцип просвітництва має повне право на життя, і без його широкого застосування в практику роботи з молоддю помітних зрушень у духовній культурі молодого покоління нам не отримати. Як тут не згадати класика: „Предмет мистецтва (щось подібне обов'язково відбувається і з будь-яким іншим художнім продуктом), створює відповідну публіку, яка розуміє це мистецтво і вміє насолоджуватися красою” (К.Маркс).

У цьому контексті проведемо деякі зіставлення із системою організації культурної політики, духовного насичення вільного часу особи з нашого недалекого минулого.

Навіть у радянську добу, коли питаннями вільного часу активно займалося чимало ідеологічних структур, природно вбачаючи в ньому значний резерв для поліпшення ідеологічної роботи, кількість цього вільного часу в середньому на одну особу дорівнювала 1800 годин на рік (4,9) (дані беремо із матеріалів спеціально присвяченої цій проблемі всесоюзної науково-практичної конференції „Свободное время и нравственное воспитание”). Досить потужна дозвільницька індустрія тієї доби і система культурного обслуговування населення, введена в ранг державної політики, опановувала навіть тоді у середньому 125-135 годин вільного часу на рік. Сюди входило також відвідування кінотеатрів, театрів, концертів, музейних установ, участь у гуртках художньої самодіяльності, читання газет та журналів (частина з яких певними групами населення передплачувалася майже в обов'язковому порядку) [5, с.228]. Якщо до цього додати ще час, відведений на читання книг в обсязі 100-120 годин, газет та журналів – 80-90 год., телебачення та радіо – 550-600 год., навчання – 100-125 год., то, таким чином, щоденна культурна діяльність складала у середньостатистичного громадянина СРСР близько 1000 годин на рік, залишаючи ще понад 800 годин для використання на свій розсуд [6, с.12]. А ми продовжуємо й надалі вважати, що не займаючись нашою досить „проблемною” молоддю сьогодні (у вищих навчальних закладах навіть гуманітарного спрямування із навчальних планів взагалі виведено дисципліну „Українська та зарубіжна культура” (про введення окремого курсу „Українська культура” хоча б для гуманітаріїв у вищій школі мова взагалі й не йшла), а на „Історію України” відведено лише 108 год., з яких половина(!) – на самостійне її опрацювання), не забезпечивши гарантовано їй хоча б перше робоче місце, залишивши цю молодь наодинці зі своїми фактично матеріальними проблемами, які їй самій у переважній більшості самотужки не вирішити, – проте саме вони визначають її статус у суспільстві, – ми будемо бачити цих

людей патріотами, духовно багатими, не здатними сприймати той інформаційний бруд, що ллється на них із теле- та відеоекранів?

Реформи, що розпочалися на теренах колишнього СРСР після 1991 року, зокрема й в Україні з часу проголошення її незалежності, торкнулися фактично усіх ділянок суспільного, громадського й економічного життя. Проте ці експерименти майже не зачепили мережі закладів культури: клубів, парків, будинків культури, бібліотек. Мережа, незважаючи на фактично повне ігнорування (мається на увазі, перш за все, її фінансування, хоча питання стосовно того, хто та на скільки має чи не має цю мережу фінансувати й надалі не вирішено у повному обсязі) її з боку держави, не була знищена. Було ліквідовано лише ті клуби, бібліотеки чи будинки культури, які потребували або капітального ремонту і вже не функціонували зовсім, або там упродовж тривалого часу через певні, переважно суб'єктивні, обставини (різке зменшення населення в секторі обслуговування клубу у зв'язку із його від'їздом на заробітки, невтручання районної керівної ланки у питання розвитку культури та інші, зокрема й демографічні чинники тощо), не проводилася культурно-освітня чи будь-яка інша діяльність взагалі [7].

Мережа закладів культури, завдячуючи винятково діяльності та впертості її ентузіастів як із середовища культурно-освітніх працівників, так і окремих представників управлінської сфери на всіх рівнях, була збережена так би мовити наперекір тим обставинам, що склалися в країні загалом та, приміром, Рівненській області зокрема, наперекір тотальному, суто іноземному, впливові засобів масової інформації з перенасиченням чужоземною і фактично стовідсотковою неякісною „культурною” продукцією, підтверджуючи вкотре просту істину про те, що навіть надзвичайно якісні засоби доставки художньої інформації (а в умовах українського села це відбудеться, треба думати, не через одне десятиліття) не можуть зупинити у народу бажання до участі в безпосередній творчій діяльності, у якій, крім власне того мистецького продукту, який у результаті цієї діяльності й буде створено, мабуть, найбільший ефект принесе сама радість спілкування в групі однодумців, бажання обміноватися своєю радістю від набутого, пережитого тощо. Саме це бажання і штовхає людей в усьому, зокрема й перенасиченому культурними благами та послугами, матеріальним рівнем життя, світі до створення численних клубів за інтересами, які можуть бути абсолютно полярними стосовно вибору форм роботи й обумовлені рівнем освіти, ціннісними орієнтаціями, різноманітними соціально-демографічними характеристиками тощо цих людей. І саме у такий спосіб вільний час особи стає справді її багатством, яке вона може сама витратити на свій розсуд [8, с.265].

Тож ці можливості в культурно-дозвільницькій реалізації широкого загалу населення й надавала мережа закладів культури чи, інакше кажучи, культурно-освітня мережа. Вона, як і кожна самодостатня система, мала свою сталу організаційну структуру: різноманітну сітку курсів, шкіл естетичного виховання, народних університетів культури, ініціативних клубів тощо, підготовку кадрів для якої забезпечувала середня спеціальна освітня ланка, представлена училищами культури з досить розгалуженим набором спеціальностей і спеціалізацій, а також вища освітня мережа, якою й були інститути культури. Наукове підґрунтя цьому створювали Всесоюзний науково-дослідний інститут культури (Москва) та численні республіканські інститути під різними назвами такого рівня із широким спектром дослідницьких функцій у союзних республіках, що мали у своєму штаті висококваліфікованих спеціалістів і брали на себе широкі дослідницькі завдання, починаючи від розробки моделі закладу культури у майбутньому до методики вивчення і задоволення культурних потреб широкого загалу та розробки професіограми фахівця, що мав би у цій сфері реалізовуватися тощо. А методичне тло галузі забезпечувала система науково-методичних закладів на чолі із всесоюзним, республіканськими, обласними науково-методичними центрами народної творчості та культурно-освітньої роботи.

Можна сперечатися про те, наскільки ефективною була ця система чи ні, втім незаперечним залишиться той факт, що в республіках, зокрема й Україні, продовжували існувати численні аматорські мистецькі колективи, що й надавали можливість значним соціально-демографічним групам населення духовно насичувати свій вільний час, самореалізуватися у відповідно художній сфері. Усе це згодом приносило досить відчутний результат щодо відвідування театрів, музеїв, прилучення до художньої чи навіть спеціальної літератури тощо, врешті-решт відповідному духовному клімату в суспільстві, де шанували книгу, формувалися приватні бібліотеки. Про це свідчили не лише численні, спеціально проведені дослідження [9], яким є всі підстави довіряти, але й той культурний феномен, що був притаманний Україні, зокрема стосовно ставлення до особи, батьків тощо і не тільки у сільській місцевості, де це зберігалось традиційно завжди.

Врешті-решт ті фахівці, що формувалися у цій культурно – дозвільській структурі, і забезпечували досить розмаїте дозвілля населення, зокрема й молодого. Система підготовки кадрів, заснована на

відповідному науково-методичному підґрунті, давала теж свої позитивні результати.

Зрозуміло, що в усьому світі через поширення урбанізаційних чи загалом глобалізаційних процесів автохтонна культура має стійку тенденцію до відмирання. І це, беззаперечно, об'єктивний процес, який буде тривати й надалі. Однак в Україні, приміром, у попередню добу ці процеси, завдячуючи значним державним організаційним та фінансовим втручанням, суттєво гальмувалися, даючи змогу зберегти власне глибоку автохтонну культуру. І немає сумніву в тому, що саме активне плекання народних звичаїв та форм поведінки, базованих на народному досвіді, вигідно відрізняло й оберігало населення колишніх республік СРСР, принаймні Україну в першу чергу, від усіх тих страшних явищ, які, на превеликий жаль, дуже швидко прижилися у молодіжному середовищі сьогодні, в добу суцільного ігнорування народного досвіду, форм поведінки, народних ігор та розваг тощо та й взагалі культивуванням формули про те, що „моя хата скраю”.

Треба зазначити, що в Рівненській області й сьогодні чимало робиться державними органами влади для підтримки народної ініціативи, розвитку аматорства, становлення молодого покоління вже на нових засадах. Лише останнім часом встановлено дві обласні мистецькі премії, 25 персональних стипендій Голови облдержадміністрації провідним творчим працівникам, ветеранам культури і мистецтв, 9 грантів обдарованій молоді на реалізацію її творчих проєктів. Певні кошти виділяються для підтримки друку художніх творів та наукових праць місцевих авторів. Постійно планується й проведення різноманітних фестивалів, конкурсів, свят, зокрема:

- літературно-мистецьке свято „Кобзарева струна не вмирає” – (м. Березне);
- фестиваль естрадного мистецтва „Пісні над Стиром” – (смт. Демидівка);
- обласний фестиваль „Театральна панорама” – (м. Острог);
- телевізійний конкурс естрадного мистецтва „Прем’єр – ліга” – (смт. Млинів);
- обласний фестиваль-конкурс хорових колективів ім.Є.Кухарця – (м.Дубровиця);
- обласний конкурс програм, сценаріїв, виконавської майстерності сільських культорганізаторів – (смт. Гоща) та ін. Усе це дає також свій позитивний результат.

Аматорська творчість Рівненщини завжди була представлена на всеукраїнських, міжнародних, регіональних фестивалях та конкурсах. Так, на Всеукраїнському фестивалі-конкурсі народної хореографії ім. П.Вірського нещодавно був задіяний заслужений ансамбль пісні і танцю України „Полісянка” Рівненського МБК. На Всеукраїнському конкурсі читців-аматорів пам’яті Т.Шевченка (Київ) Рівненщину представляли Олег Засць (м. Березне) та Анна Черняка (м. Рівне); у Другому регіональному фестивалі-конкурсі козацької пісні „Встань, козацька славо! Засвіти знамена” (м. Радивилів) брали участь 19, а в Міжнародному молодіжному фестивалі народної культури „Древлянські джерела” – 33 мистецькі колективи області. На Всеукраїнській мистецькій акції „Мистецтво одного села”, що відбулася в Києві, народний побут і мистецтво представляли аматори і майстри народної творчості с. Крупове Дубровицького району. І цей ряд також легко продовжити.

В області активно працюють два заслужені майстри народної творчості України, 5 членів Національної спілки майстрів народної творчості, 13 майстрів сучасного декоративно-ужиткового мистецтва, 1912 народних умільців [10].

Назвемо лише найвідоміші мистецькі колективи Рівненщини, що мають певні творчі здобутки:

- зразковий духовий оркестр „Смига” Смизького СБК;
 - зразковий колектив „Наталонька” Будинку культури с. Княгинин Дубенського району;
 - фольклорний гурт „Намисто” Будинку культури с.Городок;
 - зразкові хореографічні колективи БК с. Корнин та „Вербонька” школи мистецтв с. Зоря Рівненського району;
 - народні аматорські колективи „Берегиня” БК с. Крупове Дубровицького району та „Явір і Яворина” Тучинського сільського центру народної творчості Гощанського району;
 - дитяча зразкова студія естетичного виховання „Ладоньки”, зразковий ансамбль сучасного танцю „Едельвейс”, народний молодіжний театр, народний хор „Горинь”, народний ансамбль скрипалів „Арієтта” міського Палацу культури м. Рівного;
 - заслужений ансамбль танцю України „Полісянка” міського Будинку культури м. Рівне та ін.
- Проте повернемося до аналізованої вище проблеми.

Зміни, що продовжують відбуватися в суспільстві, спричиняють значні експерименти у загальноосвітній та вищій школі, проте вони фактично не торкнулися, як уже згадувалося, дозвільницької мережі. А система її професійної вищої освіти, що забезпечувала повноцінне її функціонування впродовж років, була дивним чином поступово згорнута як не зовсім актуальна і така, що не відповідала потребам

дня. У результаті чого стан справ у галузі значно погіршився.

З погляду на це, звернемо увагу й на такий чинник. Якщо сфера професійного мистецтва (зокрема така її складова, як професійна мистецька освіта) має досить широке й постійне зацікавлення з боку науковців, свідченням чого є велика кількість захищених дисертацій, у тому числі й стосовно мистецької освіти [11] та поява чималої кількості монографій, то дозвільницька сфера особливими здобутками у цьому плані похвалитися не може. Про це свідчить зокрема інтерес до неї з боку тих же науковців. Так, приміром, за останні 6 років у провідному ВНЗ із цієї проблематики, яким завжди був Київський національний університет культури і мистецтв (КНУКіМ) і який власне й створювався свого часу для повноцінного забезпечення цієї мережі необхідними кадрами, – захищено майже сотню кандидатських та докторських дисертацій, спрямованих на вивчення різноманітних граней історико-культурного процесу, і лише три з них тільки дотично стосуються сфери дозвілля [12] (мова не йде про дисертації, спрямовані на дослідження бібліотечної сфери. Тут якраз усе гаразд). При цьому, зазначимо, немає жодної захищеної дисертації за цей же період, спеціально присвяченої дослідженню, приміром, сучасного „портрета” учасника аматорського колективу, сутності аматорства, його класифікації в умовах тих змін, що відбуваються в площині глобалізації, врешті-решт, трансформації клубної мережі у сучасних умовах, рівню й проблемам науково-методичного керівництва нею тощо.

Така ж ситуація і з тематикою захищених дисертаційних досліджень притаманна й іншому, не менш знайомому у культурній галузі закладу, – Державній академії керівних кадрів культури і мистецтв (ДАКККіМ). Тож, як бачимо, причина такого стану речей не надто складна і дає багато варіантів відповідей на поставлені питання.

Понад десять років в Україні не здійснюється набір абітурієнтів на вкрай потрібну, на нашу думку, спеціальність „Народна художня творчість”, випускники якої повною мірою й забезпечували якісне функціонування різноманітних посад і форм діяльності у сфері культури, чи, сказати б точніше, – діяльність клубів, культурно-освітніх установ в усьому його розмаїтті. Проте сьогодні всі колишні вищі навчальні заклади культурологічного спрямування взяли собі за основу більш модну, на їхню думку, спеціальність, яка існувала в класифікаторі, утім, спрямовувалася раніше на сферу лише професійного мистецтва, а саме – 02.02. – „Мистецтво” з усім розмаїттям її спеціалізацій і значно її модифікували. Новітні функціонери в культурній сфері вважали та й надалі вважають, що не існує принципової різниці між самодіяльним (аматорським) та професійним мистецтвом, а отже, було б доцільно, на їхню думку, об'єднати ці два, абсолютно різні за сутністю, системою організації, кадровим забезпеченням, рівнем методичного оснащення тощо, напрями в один – „мистецтво”. Сам факт такого симбіозу начебто мав уже саме цим поліпшити ситуацію в галузі. Проте цілком закономірно, що аматорство функціонує за дещо іншими принципами (сфера вільного часу, відсутність у переважній більшості учасників спеціальної художньої освіти, статус керівника, врешті-решт, спрямованість репетиційного процесу та його результат тощо) і відповідно корелюється іншими вимогами як до керівника (а не диригента, режисера тощо) мистецького (художнього) колективу, так і до фахової підготовки, ціннісних орієнтацій самих учасників, їхньої спрямованості на ту чи іншу галузь художньої культури, рівнем мистецької освіти тощо. І врешті-решт саме аматорство розв'язує питання художньої (до) освіти (зрозуміло, у певних межах) значного загалу населення, яке не здобуватиме її у відповідних художніх закладах (через брак коштів, часу, вік тощо). Принаймні готує це населення, незалежно від його віку, освіти тощо до кращого сприйняття художньої інформації і вже саме цим робить його духовно багатшим, а відтак – здатним до сприйняття нового.

З іншого боку, всі ті фахівці-викладачі, що мали б забезпечувати підготовку кадрів для нової вже спеціальності („Мистецтво”) у трансформованих у педагогічні, гуманітарні, гуманітарно-педагогічні чи навіть в інститути культури і мистецтв, заклади, у переважній більшості залишалися самі випускниками колишніх інститутів культури, тобто закладів по суті, дозвільницького, а не мистецького спрямування. І відповідно особливими мистецькими здібностями та хистом, попередньою підготовкою тощо не відрізнялися, а отже, готувати професійного режисера, актора, балетмейстера, хормейстера та ін. так, як це робиться у консерваторіях (музичних академіях), театральних вищих спеціальних навчальних закладах, звичайно, не могли (та й по великому рахунку, не мали права). І причини були не лише у самій підпорядкованості цих нових навчальних закладів Міністерству освіти і науки (для останнього такі кадри були не потрібні в принципі, адже такою сферою опікується Міністерство культури і туризму!), але й у наявній базовій освіті цих співробітників, системою організації навчального процесу (адже спеціальність повинна була дотримуватися відповідних рекомендацій Міністерства освіти і науки), врешті-решт духовною атмосферою самого навчального закладу, спрямованою на підготовку вчителя, а не митця. Але

оскільки таких закладів – конгломератів було створено чимало (як це відбувалося і в усіх інших сферах освіти, обумовлених боротьбою за абітурієнта, недостатністю фінансування для утримання закладу тощо, коли в кожному райцентрі функціонувало по декілька філій різнопрофільних ВНЗ), що не мали не лише пристойних, відповідних до заявленого рівня, приміщень, але й, зрозуміло, кадрів вищої (мистецької) кваліфікації, – готувати власне митців було у такий спосіб неможливо. Проте їх продовжували „готувати”, залишивши поза увагою спеціальність „Народна художня творчість”, на яку прийом абітурієнтів уже не здійснювався. Адже вважалося й надалі, що принципової різниці у цих двох полярних сферах не існує. Тож результат дав про себе знати дуже швидко: сфера власне професійного мистецтва так і не одержала значної кількості новоспечених фахівців. Вони їй були просто не потрібні. У держави, на жаль, немає коштів на нові професійні оркестри, хори, ансамблі. Та й молоді люди з дипломом власне „митця”, що закінчили аналізовані (гуманітарні, а не мистецькі) заклади, не вміють у переважній більшості нічого робити у цій, вкрай делікатній, сфері. Втім не лише обмаль індивідуальних занять зі спеціальних дисциплін (спецінструменту), не профільна практика, яка й надалі проводилася у тих же клубах чи школах (проте завдання в неї мало бути б зовсім іншим), а не у професійних мистецьких колективах, яких немає у такій кількості в одному місті, значна відсутність у переважній більшості аналізованих закладів справжніх висококваліфікованих фахівців-митців тощо, які б самі активно займалися концертною діяльністю та були здатні навчити, а й власне сама спрямованість навчального процесу не забезпечувала цього. Правда, окремі випускники (як правило ті, хто мав попередню освіту в обсязі ДМШ та музичного училища і добре володів музичним інструментом) знаходили собі застосування в окремих філармонійних колективах або ж у зовсім полярній сфері – забезпечували художньо-весілля або іншу – сумну сторінку людського буття чи мобільні мистецькі колективи у численних барах та ресторанах.

Вони певною мірою конкурували з випускниками музично-педагогічних факультетів, які вже з самого початку навчання готувалися для шкільної сфери й особливих проблем із працевлаштуванням не відчували, проте окремі особи із тих, що закінчили музично-педагогічні факультети, вважали лише цю сферу для себе менш привабливою і у фінансовому плані, і в плані подальшої мистецької самореалізації. І тому вони складали здорову конкуренцію аналізованим випускникам колишніх інститутів культури.

У той же час сфера дозвілля продовжує занепадати. До неї не поступають нові кадри, не впливають нові творчі сили, які були б підготовлені у нових умовах, з урахуванням нових навчальних методик та освітніх технологій, а також нових ціннісних установок сучасної української молоді, її запитів, інтересів та ідеалів тощо (лише педагогів-організаторів культурно-дозвілєвої діяльності в межах спеціальності 7.02.01.01. – „Культурологія” в західному регіоні готує в дуже обмеженій кількості та на фактично повністю контрактній основі кафедра культурології РДГУ).

Та й взагалі починає здаватися, що такі поняття, як ідеали, ціннісні орієнтації, молодь тощо стають дедалі більшим анахронізмом у новому суспільстві, яке заклопотане винятково інтересами перемоги тієї чи іншої політичної партії, обранням того чи іншого її лідера на якусь, майже примарну посаду, чи, принаймні, перемогою футбольного клубу в черговому чемпіонаті і не переймається особливо проблемами навчання навіть своїх дітей. Але повернемося до аналізованої вище проблеми.

Тож у сучасних умовах у державі складається абсолютно парадоксальна ситуація: управлінські структури (управління культури міста й області) фактично не впливають (та й не займаються) на вивчення та поліпшення кадрового потенціалу своєї галузі, принаймні роблять вигляд, що це не їхня сфера впливу. Вищі ж навчальні заклади, зі свого боку, теж особливо не переймаються проблемами майбутнього працевлаштування своїх випускників (90-95% яких – контрактники) із зазначених вище спеціальностей, адже вони начебто відповідають лише за підготовку самих кадрів. Принаймні за якість підготовки, працевлаштування, і що особливо важливо, майбутню адаптацію тощо їх фактично не питають. Принагідно зазначимо, що культурно-мистецькі кадри найбільше потребують до себе уваги з точки зору саме професійної адаптації, адже ці випускники, враховуючи їх попереднє навчання у спеціалізованих навчальних закладах, значно старші за віком від своїх колег з інших спеціальностей і впливають у художні колективи значно складніше; до того ж мистецькі осередки – це дещо специфічніше у психологічному контексті утворення, ніж, приміром, шкільне. Та й у профільних Міністерствах культури і туризму та освіти і науки, треба думати, не те що розробку професіограм майбутніх працівників галузі „культура”, – не робиться там навіть більш-менш точних розрахунків стосовно того, які саме кадри, коли, скільки, у якому році будуть потрібні в тому чи іншому регіоні. І чи взагалі будуть потрібні ті кадри, що готуються у такій кількості в наших вищих навчальних закладах аналізованого спрямування сьогодні? Тісних контактів місцевих органів управління культурною сферою, вищими навчальними закладами та профільними міністерствами сьогодні фактично не існує. Не відомо навіть,

чи є потреба й надалі готувати ті кадри, що навчаються сьогодні у наших вищих навчальних закладах так званого мистецького спрямування. Результат знову ж таки дає швидко про себе знати.

Кадрове забезпечення, приміром, у Рівненській області в галузі „Культура” викликає стурбованість і дозволяє зробити невтішні висновки. Дуже погане фінансове забезпечення та невміла кадрова політика упродовж років призвели до найнижчого якісного складу фахівців клубних закладів за останні 20 років. Для прикладу: у Дубровицькому районі працює всього 33,3% фахівців, у Рокитнівському – 36,5%; Гошанському, Зарічненському, Корецькому – від 43,9 до 58,6%. Проте навіть цей відсоток із кожним роком знижується, про що засвідчують статистичні звіти управління культури ОДА: з 76,9% до 56,0% та відповідно з 78,3% до 58,6% у Зарічненському та Корецькому районах за період із 2001 по 2005 роки [10]. До того ж навіть із тих фахівців, що тут працюють, переважну більшість складають особи із середньою спеціальною освітою, яку надає Дубенське училище культури РДГУ.

Хоча деякі райони області мають загалом досить непогані показники стосовно кадрового забезпечення галузі, зокрема в тому ж Дубенському районі вони дорівнюють 90,9%, Здолбунівському – 82,0%, Радивилівському – 79,2%, Острозькому – 83,0% фахівців (але це знову ж таки особи із середньою спеціальною освітою). Стосовно більш високого рівня освіти, то в області, за даними управління культури Рівненської ОДА, тільки майже третина з них має вищу освіту [10]. І цей показник так само із кожним роком знижується. Проте управління культури ОДА жодної наради чи „круглого столу” щодо зміцнення чи пошуку шляхів для поліпшення якісного складу кадрового потенціалу в області так і не провело, як не провело воно й жодної наради про подальшу співпрацю управлінських структур та вищого навчального закладу в цьому плані. Тоді як Рівненська, Івано-Франківська, Тернопільська області у радянську добу (1980-ті роки) складала той регіон, у якому кадровий потенціал осіб із вищою спеціальною освітою залишався найвищим у Радянському Союзі і знаходився у межах 75-89% (принаймні всесоюзні конференції на базі установ клубного типу Тернопільської області це не раз підтверджували). Утім, навіть із цих кадрів, що залишилися сьогодні, основне ядро складають фактично люди старшого віку, що закінчили свого часу Рівненський державний інститут культури чи інститути культури Харкова або Києва. І продовжувати (чи підвищувати) свою освіту за фахом вони, як уже наголошувалося, не мають можливості (правда, дещо поліпшує їхню ситуацію можливість раз на п'ять років побувати на курсах підвищення кваліфікації в обласному центрі впродовж п'яти днів). А молодь до цих установ не йде, не вбачаючи тут реальних можливостей для подальшого фахового зростання (проте зрозуміло, що чим нижча освіта й рівень культурних запитів самих організаторів культурно-масових заходів, тим менші у них можливості запропонувати щось цікаве масовій аудиторії, а отже – менше бажання й останньої взяти участь у тій чи іншій культурно-мистецькій акції).

Тому, враховуючи потреби часу, було б доцільно, на нашу думку, управлінням культури обласних державних адміністрацій (а не лише в Рівненській області) провести детальний моніторинг своєї сфери, у результаті чого виявити власні потреби у кадрах вищої кваліфікації культурно – дозвільницького спрямування для кожного конкретного регіону. І лише на цій підставі спільно з Міністерством культури і туризму України сформувані відповідне цільове замовлення для існуючих інститутів культури і мистецтв (чи їх факультетів) на підготовку саме таких фахівців за спеціальністю „Народна художня творчість” (зрозуміло, що на державній основі. Адже сьогодні мистецькі кадри у вищих навчальних закладах гуманітарного спрямування готуються переважно як контрактники). До речі, кількість таких інститутів (правда, уже не як самостійних навчальних закладів) за роки незалежності навіть у західному регіоні значно зросла. Є вони тепер у Рівному, Луцьку, Львові, а в Калуші, Тереховлі, Ужгороді ці структури функціонують як факультети КНУКіМ. Чимало їх відкрито і на протилежній частині України, проте проблеми й там аналогічні. І лише у такий спосіб, здається, можна було б ефективно вирішити питання підготовки кадрів для сфери дозвілля із найменшими для держави витратами та значною користю для системи виховання. А згодом цій же державі значно легше стало б розв'язувати і проблеми духовності нашого суспільства, особливо молодій його частині. Тож чому б не взяти за основу цей апробований вже часом досвід?

Ще один бік дозвільницької проблематики, що стала предметом нашої уваги, дозволяє зробити таке спостереження.

Сьогодні, як підтверджує практика, більше третини державних коштів спрямовується на утримання самих закладів культури (фонд зарплати, поточний ремонт тощо) і менше третини – безпосередньо на культурно-мистецькі акції. Тож можна зробити невтішний висновок про те, що поза зовнішніми (щодо сфери культури) суспільно-економічними причинами (спад виробництва, бюджетний дефіцит, інфляція тощо) головна внутрішня причина сучасного занепаду державно-комунальної інфраструктури культури

полягає у діючому механізмі фінансування цієї сфери, а саме – орієнтації не на підтримку конкретних культурно-мистецьких проєктів, заходів, явищ тощо, а на майже механічне утримання існуючих закладів, їх кадрове, фінансове та матеріально-технічне забезпечення. Так званий „нормативний принцип” фінансування, запроваджений у колишньому СРСР із 1988 року, полягав, як відомо, у тому, що установам невиробничої сфери централізовано доводилися нормативи бюджетного фінансування, фонду оплати праці, ліміти капіталовкладень та матеріальних ресурсів. У сучасних умовах цей механізм фінансування є цілком застарілим і недієздатним. Отже, на державних та комунальних органах влади нині лежить досить складне завдання – за умов економічної скрути знайти такі механізми впливу, що дозволять зберегти від остаточного занепаду інфраструктуру галузі (переважно сільську). Адже, приміром, який результат може дати Заріцький сільський клуб, що фінансується на 37,5% від нормативу, чи Дядьковицький сільський дозвіллевий об’єкт (Рівненщина), розрахований на 195 відвідувачів, якщо він фінансується усього на 25% від нормативу, а його штат затверджений у кількості 0,5 штатних одиниць при потребі у 2,5? І загалом, зокрема на Рівненщині у 2003 році із 1069 осіб, що працювали в клубній мережі, 226 були задіяні на 0,25 ставки, 453 – на 0,5 ставки, 108 – на 0,75 ставки і лише 282 (26,3%) працювали на повну ставку, тобто саме з них і можна було б спитати за якість проведеної роботи [10]. До речі, посадові оклади працівників культури, як відомо, не перевищують мінімальних 340 – 360 грн. на місяць. У що перетворюється установа культури при такому фінансовому забезпеченні – не складно передбачити, проте, чи є потреба утримувати подібні заклади? І хоча в 2005 році значну частку працівників (56,9%) у галузі було переведено на повну ставку, проте 33,3% (371 особа) загалом по області й надалі задіяні лише на 0,5 посадового окладу. По окремих районах ця цифра значно вища: 62,8% – у Млинівському, 62,5% – в Острозькому, 58,7% – у Рокитнівському районах. Та й у самому м. Рівному при наявності Інституту мистецтв РДГУ таких осіб 42,0% (10).

Зміна ситуації на підставі створення нових механізмів фінансування, на думку теоретиків і практиків сфери „культура” [13], повинна вирішити наступні проблеми:

- перехід до підтримки не стільки існуючих закладів, скільки конкретної культурно-мистецької діяльності, а саме відповідних культурних ініціатив, заходів (хоча цілком очевидно, що це не стосується фінансування навчальних закладів, бібліотек чи музеїв);

- забезпечення сприятливих господарчих умов для установ клубного типу незалежно від форм власності для їхньої подальшої нормальної діяльності у ринкових умовах;

- розробку нових механізмів більш ефективного залучення недержавних коштів на розвиток культури через податкову підтримку благодійництва, спонсорства, меценатства;

- значне піднесення престижу професії працівника культури за допомогою впровадження відповідних матеріальних та моральних стимулів його праці;

- широке застосування таких аспектів сучасних економічних реформ, якою є приватизація, з метою ліквідації певного, фактично мертвого баласту в культурній інфраструктурі та використання отриманих від цього коштів на подальший розвиток активної її частини.

Крім цього, як стверджують зацікавлені у подальшому розвитку сфери особи [14], нагального розв’язання вимагає й таке:

- потребує свого подальшого вдосконалення й правова сфера культури, що має відповідати сучасним світовим вимогам та враховувати українські особливості (на часі ухвалення нового прогресивного Закону про культуру, визнання культури пріоритетним напрямом державної політики);

- докорінна реорганізація державних та регіональних структур, які донині керували галуззю „культура” з тим, аби спрямувати їхню діяльність на підтримку культури як такої, незалежно від її підпорядкування та форми власності;

- реорганізація майнових та фінансово-господарчих взаємин у культурній сфері в напрямі її трансформування в складову частину „третього сектора суспільного виробництва”;

- заохочення недержавних, незалежних культурно-мистецьких організацій (спілок, фондаций, професійних гільдій, творчих колективів тощо), які забезпечуватимуть здоровий розвиток культури через розмаїття творчих, господарчих, адміністративно-правових форм її існування;

- створення режиму здорового протекціонізму щодо вітчизняної культури, національної культурно-мистецької продукції з тим, аби в подальшому забезпечити її повну конкурентоспроможність; не допустити нової культурної колонізації України.

Стосовно ролі вищої школи у цьому процесі, то тут вкрай актуальним залишається:

- прискорення розробки і впровадження державних стандартів мистецької та культурологічної освіти, що унеможливить профанацію навчального процесу у вищій школі, особливо в гуманітарних закладах;

– налагодження тісних контактів між навчальними закладами культурологічного спрямування та управлінськими структурами з метою узгодження спільних планів дій для забезпечення галузі відповідними кадрами вищої кваліфікації;

– подальша розробка фахової термінології, що дасть змогу уникати багатьох незручностей та недоречностей під час проведення різноманітних культурно-мистецьких заходів, їх оцінки, форм звітності тощо у галузі.

Є й інші проблеми, що потребують свого термінового вирішення і без яких культурний простір нашої держави й надалі буде залишатися малоефективним. Однак вирішення зазначених вище в першу чергу стимулювало б і розвиток самої сфери, і діяльність тих, хто там працює.

Пріоритетними напрямками культурної політики держави має стати вдосконалення діяльності культурно – дозвіллевих закладів, поліпшення її матеріально-технічної бази, підвищення якісного складу їхніх спеціалістів, відродження та розширення системи вищої спеціальної освіти. При цьому потрібно спиратися і всіляко підтримувати громадську ініціативу, соціальний розвиток закладів та підприємств.

Враховуючи ситуацію, що склалася на всеукраїнському та регіональному рівнях у культурній сфері, важливо визначити мету й завдання діяльності закладів культури, засоби і шляхи досягнення цієї мети, вплив зовнішніх об'єктивних та суб'єктивних чинників, їх вплив на макроекономічному, політичному і соціальному рівнях. При цьому варто також пам'ятати, що ефективна діяльність культурно – дозвіллевих закладів повинна й ефективно впливати на процеси в мистецькому, культосвітньому та й економічному житті регіону та загалом держави. І саме у такий спосіб ці заклади будуть корисними й для молодого покоління.

Джерельні приписи та примітки

1. Митрошенков О.А. Пространство российской духовной культуры: испытание переменами // Социс. – 2005. – 11. – С.37-46.
2. Стельмах В. Современная библиотека и ее пользователи // Вестник общественного мнения. – 2004. – №1 (69).
3. Про становище молоді в Україні (за підсумком 2004 року): Щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України. – К., 2005.
4. Свободное время и нравственное воспитание: Материалы Всесоюзной научно-практической конференции. – М., 1979. – С.9.
5. Див.: Комплексный план развития сферы обслуживания населения.– М., 1977.– С. 228.
6. Свободное время и нравственное воспитание. – С.12.
7. Приміром, клубна мережа у Рівненській області за 1995- 2005 роки зменшилася на 74 одиниці або на 10,2%; у такій же пропорції зменшилася і мережа бібліотек. На майже 25% за цей період зменшилася кількість колективів художньої самодіяльності та відповідно їх учасників (Див.: статистичні звіти управління культури Рівненської ОДА за вказані роки). Ситуація в Україні загалом – фактично аналогічна.
8. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1961. – Изд. 2. – Т. 26. – Ч.III. – С.265.
9. Див., приміром: Человек в мире художественной культуры. Приобщение к искусству: процесс и управление. – М.: Наука, 1982 (тут зібрано понад двадцятирічний досвід проведених соціологічних, соціально-психологічних та психологічних досліджень); Перов Ю.В. Художественная жизнь общества как объект социологии искусства. – Л., 1980; Молодежь Украины: ожидания, ориентации, поведение. – К., 1993 та ін.
10. Див.: Аналіз діяльності установ культури і мистецтв Рівненської області за 2001 рік. – Рівне, 2002; Статистичний аналіз діяльності установ культури і мистецтв Рівненської області за 2005 рік. – Рівне, 2006 та за попередні роки, а також: Про становище молоді в Рівненській області (за підсумком 2004 року): щорічна доповідь Голові Рівненської обласної державної адміністрації. – Рівне, 2005.
11. Див.: Волков С.М. Система мистецької освіти в культурі України 90 – х років ХХ століття: традиції, реформи, перспективи: Автореф. дис...канд. мистецтвозн. – К., 2003. – 20 с.
12. Див.: Терехова О.В. Реалізація виховного потенціалу громадської думки в діяльності установ клубного типу: Автореф. дис...канд. пед. наук. – К., 2003. – 20 с.; Леонтьева О.І. Формування здорового способу життя підлітків засобами культурно-дозвіллевої діяльності: Автореф. дис...канд. пед. наук. – К., 2005. – 21 с.; Титаренко Н.Г. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами театрального мистецтва в умовах дозвілля: Автореф. дис...канд. пед. наук. – К.,

2006. – 20 с.

13. Рекомендації Парламентських слухань „Українська культура: стан та перспективи розвитку” // Голос України. – 2003. – 14 січня. – С.5; Сучасні проблеми дозвіллевої діяльності: Збірник наукових праць. – К., 1998; Цимбалюк Н.М. Стан та перспективи модернізації культурно-дозвіллевої діяльності в Україні. – К., 1999. – С. 48-50 та ін.
14. Див.: Про державну підтримку клубних закладів: Указ Президента України, 21 березня 2001 р. // Урядовий кур'єр. – 2001. – 31 березня. – С.6.; Про затвердження порядку отримання благодійних (добровільних) внесків і пожертв від юридичних та фізичних осіб бюджетним установам і закладам освіти, охорони здоров'я, культури, науки, спорту та фізичного виховання для потреб їх фінансування: Постанова Кабінету Міністрів України, 2002 р. // Голос України. – 2002. – 24 грудня. – С.20 та ін., а також низку матеріалів науково-практичних конференцій, проведених у ДАКККиМ за цією тематикою в останні роки.

Резюме

У статті розглядаються проблеми функціонування мережі культурно-мистецьких закладів, стан вищої спеціальної освіти та її вплив на формування духовних потреб молоді в сучасних умовах.

Summary

The article reveals the formation and development stages of the Rivne Academic Musical Drama Theatre artistic group on the memorials of its actors.

УДК [37.036:379.8]–053.6

Л.Є. Просандєєва

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МИСТЕЦЬКОГО СПРЯМУВАННЯ

Ефективний вплив дозвіллевої діяльності на підлітків залежить від багатьох факторів, але визначальну роль серед них відіграє художня культура, як специфічна сфера діяльності, характерна неоднозначними зв'язками з різними сферами життя особистості.

Дозвілля підлітків – це сфера, де яскраво розвивається їхнє природне прагнення до свободи та незалежності, активної діяльності й самовиявлення. В умовах дозвілля формуються так звані „неформальні колективи”, що дають цій категорії населення можливість виступити в нових соціальних ролях. Дозвілля – це особлива сфера, у якій підлітки задовольняють особисті потреби самоперевірки, самооцінки свого „я”. Це – площина активного спілкування, де вони врешті-решт реалізують особисті інтереси, зокрема, потреби у контактах тощо.

Роль і завдання художньої культури, як відомо, визначається рівнем впливу художніх образів на внутрішній світ дитини. Дослідник проблеми впливової сили художньої культури Л.С.Виготський свого часу зазначив, що вона втягує в коло соціального життя найінтимніші й найособистіші складники нашого ества [1, с. 301]. Духовні аспекти гармонії в художньому творі органічно поєднуються з художніми образами і часом непомітно впливають і на потреби, почуття, розум та свідомість молоді людини.

Характер нашого дослідження також визначив необхідність звернення до наукових робіт, предметом яких стало вивчення особливостей і педагогічних можливостей сфери дозвілля, соціалізація особистості та її творчий розвиток в умовах культурно-дозвіллевої діяльності (В.Піча, Е.Смирнова, Т.Сущенко, Н.Тарасюк, Г.Фролова, В.Чепелєв та ін.).

Аналіз наукової літератури із зазначеної вище проблематики свідчить, що культурно-дозвіллеві заклади мають невичерпні можливості у формуванні підлітків. Вони є не лише місцем спілкування, але й особистісно і суспільно значущої діяльності дітей та юнацтва. При належному педагогічному спрямуванні спілкування й активної соціальної діяльності створюються невимушені природні умови для формування художньої культури особистості. До того ж активна участь у творчій, вільно обраній діяльності є важливим засобом самоосвіти, самопізнання, саморегуляції людської поведінки, виховання творчої особистості, підвищення її загальної культури і духовності. Ось чому сучасне виховання вимагає докорінного переосмислення особистості дитини, створення умов для належної самореалізації її сутнісних сил у різних видах творчої діяльності.

Ф.М.Достаєвський свого часу підкреслював, що в процесі спілкування з художнім твором враження поступово нагромаджуються, пробивають із розвитком серцеву кору, проникають у серце, в його сутність

ЗМІСТ

Від упорядника. Українська культура ХХ століття в наукових дослідженнях молодих3

Розділ I. ІСТОРИКО-МИСТЕЦЬКА СПАДЩИНА УКРАЇНИ

<i>Я.В. Бондарчук.</i> Меморіальні пам'ятники князів Острозьких XVI-XVII століть.....	7
<i>А.М. Матвійчук.</i> Традиційні сюжети в українській пісенній поезиці.....	27
<i>Л.М. Свіридовська.</i> Витоки професійного фортепіанного мистецтва в Україні.....	31
<i>С.В. Бєдакова.</i> Модерно-фольклорний напрям у творчості українських композиторів 20-30-х років ХХ ст. (празький період).....	34
<i>Л.Л. Процик.</i> Українська театральна драматургія 20-х років ХХ століття.....	39
<i>Л.М. Свіридовська.</i> Українська мініатюра в контексті музичної творчості першої третини ХХ ст.	43
<i>І.С. Палійчук.</i> Жанр валторнового концерту в мистецькій спадщині України 70-90-х років ХХ століття.....	48
<i>С.Г. Дункевич.</i> Досвід взаємодії хореографічних культур у контексті сучасного культурного процесу.....	52

Розділ II. ТЕОРЕТИКО-МИСТЕЦЬКІ АСПЕКТИ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ

<i>Д. Шевчук.</i> Естетичні ідеї у творчості Густава Шпета.....	56
<i>К.С. Шевчук.</i> Естетика Романа Інгардена як інспіруюча „сцена” театрологічних роздумів.....	62
<i>Н.М. Канішина.</i> Світоглядні засади українського авангарду першої третини ХХ століття: генезис, еволюція, самобутність.....	70
<i>В.А. Соловійов.</i> Катарсис як ефект впливу музичного твору.....	73
<i>Е.Б. Брилін.</i> Психолого-педагогічні аспекти визначення музично обдарованої особистості.....	77
<i>Ю.А. Шестопалова.</i> Ідеал антропної краси: тенденції розвитку історіографії.....	80
<i>Ю.А. Шестопалова.</i> Західноєвропейський антропний ідеал краси ХХ століття.....	84
<i>Д. Шевчук.</i> Творення культурної реальності в рамках масової культури.....	88
<i>Д. Смирний.</i> Синтез пластичних мистецтв у музейному середовищі ХХІ століття.....	94
<i>В.Г. Виткалов.</i> Культурно-мистецький чинник як фактор духовного становлення молоді (на прикладі аналізу сфери дозвілля та системи вищої спеціальної освіти).....	96
<i>Л.Є. Просандєєва.</i> Розвиток творчих здібностей підлітків в умовах культурно-дозвілєвої діяльності мистецького спрямування.....	107

Розділ III. РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ, ПОВІДОМЛЕННЯ

<i>В.Г. Виткалов, О.Г. Сістук.</i> До питання про зародження театрального мистецтва в м.Рівному (кінець XVIII – перша половина ХХ століття).....	112
<i>О.В. Граб.</i> Художня спадщина І.Франка у контексті духовної еволюції митця наприкінці XIX – початку ХХ століть (з нагоди 150-річчя від Дня народження).....	119
<i>В.М. Годовський.</i> Рецензія на книгу.....	128
<i>Відомості про авторів</i>	131